

Úvod do problematiky multiagentních systémů

OBSAH:

1. Současný stav dané problematiky MAS
 - 1.1 Základní pojmy
 - 1.2 Motivace vzniku
2. Agentní systémy
 - 2.1 Charakteristiky a typy agentů
 - 2.2 Sociální znalosti a jejich úloha
 - 2.3 Architektura agenta
 - 2.4 Okolní prostředí
 - 2.5 Nástroje pro návrh
3. Standardizace pojmů, algoritmů a protokolů
 - 3.1 Sociální chování agentů v multiagentní komunitě
 - 3.2 Návrh metodologie tvorby agentních systémů
 - 3.3 Bezpečnost agentních systémů
4. Sociální aspekty v multiagentních systémech
 - 4.1 Společné schopnosti agentů a jejich zájmy
 - 4.2 Strategie agentů
 - 4.3 Dohody a koalice
 - 4.4 Závazky
5. Komunikace v multiagentních systémech
 - 5.1 Dialogy a zprávy
 - 5.2 Komunikační jazyky
 - 5.3 Metody navazování komunikace
 - 5.4 Interakční protokoly
6. Správa sociálních znalostí a její modely
 - 6.1 Správa znalostí
 - 6.2 Vylepšování znalostí
7. Plánování
 - 7.1 Planning versus Scheduling
 - 7.2 Reprezentace plánu
 - 7.3 Hierarchické plánování
 - 7.4 Podmínkové plánování
 - 7.5 Přeplánování
 - 7.6 Plánování v MAS
8. Modelování multiagentních systémů
 - 7.1 Motivace
 - 7.2 Model MAS
 - 7.3 Skupiny modelů MAS
9. Nástroje pro implementaci
 - 9.1 Implementace založené na agentních principech
 - 9.2 RETSINA
 - 9.3 Swarm
 - 9.4 Některé další nástroje
10. Zdroje

© Ing. Arnoštka Netrvalová
(e-mail: netrvalo@kiv.zcu.cz, ZČU v Plzni, FAV, KIV - místnost: UK 412, tel.: 377632425)

1. Současný stav dané problematiky

1.1 Základní pojmy

Na počátku vzniku a vývoje agentních systémů (Agent Systems, AS) stojí distribuovaná umělá inteligence (Distributed Artificial Intelligence, DAI), v níž autonomní jednotky, které jsou schopné řešit určité problémy, se nazývají aktéři (Actors). Z nich se pak vyvinul pojem agenti (Agents). Princip autonomního agenta (tzv. reaktivního agenta) popsal Rodney Brooks, pracovník AI laboratoří MIT. Princip inteligentních agentů (Intelligent Agents) popsal M. J. Wooldridge.

Ve většině případů se agenti rozhodují na základě svých znalostí. Pak hovoříme o tzv. racionálním agentovi. V intencionálním systému (intence = záměr) sestavuje agent plán k dosažení vytyčeného cíle nebo užitím BDI principu (Beliefs, Desires and Intention) se pak jednání agenta řídí jistým druhem mentálního stavu. Zde se zavádí další dva stavy agentovy představy a to jsou důvěra (v informace o okolním prostředí a v efekty svých akcí) a přání (tužby, záměry). Zatím nejpopulárnějším přístupem k řešení tohoto pojetí je PRS (Procedural Reasoning System)

1.2 Motivace vzniku

Řešení složitých a rozsáhlých úloh:

- Zvýšením flexibility
- Zvýšením autonomnosti jednotlivých zdrojů znalostí v rámci modulární architektury
- Volnou integrací modulů pomocí komunikace formou zasílání zpráv (“peer-to-peer”)
- Redukcí role centrálního prvku

Tak vznikly tzv. multiagentní systémy. Multiagentní systém (Multi-agent system, MAS) je možno popsat jako skupinu volně propojených autonomních systémů (agentů) spolupracujících v zájmu dosažení společného cíle. Použitím těchto systémů jako technického řešení přináší podobné výhody jako u týmové práce. Vzhledem k možnostem paralelního postupu je to zkrácení doby řešení a dále lze očekávat snížení nároků na komunikaci, protože jednotliví členové týmu si nepředávají dál všechny zjištěné údaje, ale především své závěry o nich (narozdíl od centrálně řízeného distribuovaného systému). Zvyšuje se tak operativnost a spolehlivost, protože komunita může přibírat další členy a nebo se někteří mohou zastupovat.

2. Agentní systémy

Agentní systém (Agent System, AS) je dán prostředím, v němž působí agent vybavený určitou dávkou inteligence, jež je využita k řešení problému.

Agent (Agent, A) je definován jako aktivní prvek systému vytvořený člověkem za určitým účelem. Výsledkem činnosti agenta je pak změna AS z aktuálního do cílového stavu.

Rozeznáváme tři přístupy:

- Postupná transformace do požadovaného stavu
- Konzultace s expertem (člověkem) a pak postupná transformace do požadovaného stavu
- Zkoumání systému, hledání vnitřních zákonitostí, získání nových poznatků a pak postupná transformace do požadovaného stavu

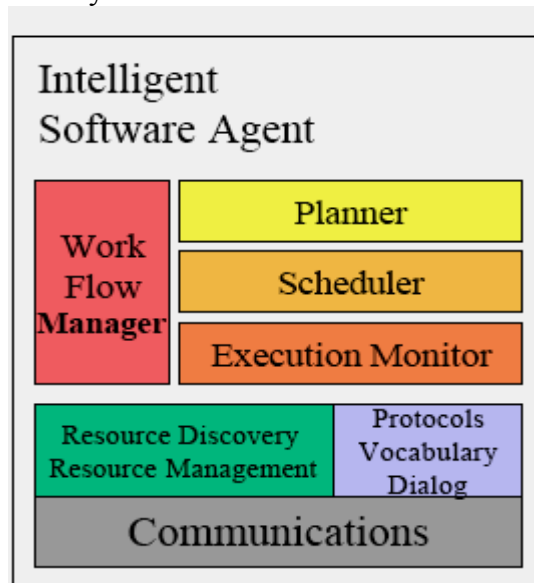
2.1 Charakteristiky a typy agentů

Agenty lze rozdělit následovně:

- 1) Biologičtí agenti - lidé
- 2) Techničtí agenti – roboti

3) Programoví agenti – softboti (uplatnění Javy)

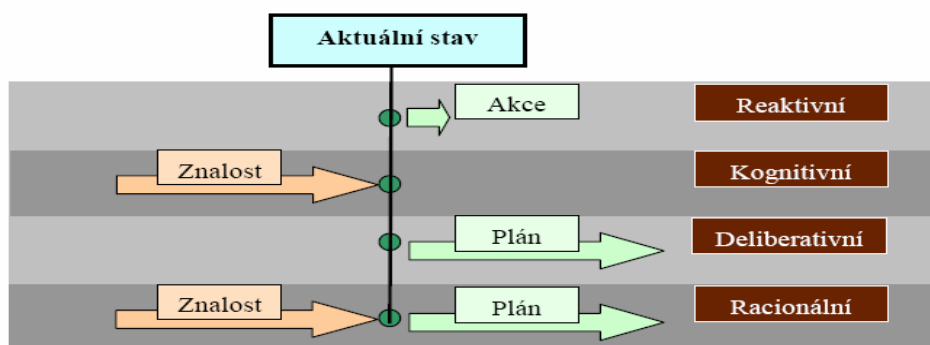
- Agenti v počítačových hrách
- Počítačové viry
- Agenti pro specifické úkoly
- Agenti – entity umělého života

Obr. 1: Schéma inteligentního softwarového agenta

Základní charakteristiky agenta:

- **Autonomnost** – agenti jsou proaktivní, cílově orientované moduly, schopné samostatného řešení určitých úloh bez nezbytné komunikace s okolím, avšak schopní komunikace, koordinace činnosti či kooperace s jinými agenty v rámci určité komunity. Mají možnost dobrovolně vstupovat a opouštět komunitu, poskytovat či požadovat výsledky
- **Reaktivita** – agenti jsou aktivováni událostmi, schopni reakce v souladu s vnímáním reálného času
- **Intencionalita** – schopnost mít na paměti dlouhodobé cíle, organizace chování k dosahování těchto cílů, formulace vlastních plánů a využití svých úsudků
- **Schopnost sociálního chování** – agenti jsou schopni: spolupráce pro dosažení společných cílů, udržování informace o jiných agentech a vytváření úsudků o nich, sdružování do koalic a týmů, od nichž očekávají vzájemný prospěch

Obr. 2 Typy agentů

Agenty lze tudíž dále rozlišit na následující typy (viz obr. 2):

- Agent inteligentní – má schopnost plnit cíle s využitím logické dedukce
- Agent reaktivní – má schopnost reakce na podněty
- Agent deliberativní (rozvážný) – má schopnost plánovat postup svých akcí, provádět výpočty, ovlivňovat prostředí tak, aby získal výhodu (proaktivita)
- Agent kognitivní – má schopnost vyvozovat logické závěry ze svých pozorování okolního prostředí. Je schopen se učit a vytvářet bázi znalostí (ukládá tam informace a znalosti získané dedukcí). Musí mít deliberativní schopnosti. Pak může provádět vnitřní akce jako je analýza scény, překlad a získávání dalších znalostí.
- Agent racionální – musí mít všechny výše uvedené schopnosti. Jeho struktura obsahuje plánovací jednotku i kognitivní jednotku včetně báze znalostí. Na základě svých poznatků je schopen se učit a pak racionálním způsobem plánovat svou činnost pro dosažení cílů.

2.2 Sociální znalosti a jejich úloha

Znalosti agenta lze rozdělit na:

- Problémově-orientované znalosti (problem oriented knowledge) – “asociální” typ znalostí, sloužící k lokálnímu, samostatnému řešení úloh (např. poskytování expertízy, hledání ve vlastní databázi agenta atd.)
- Znalosti o sobě samém (self knowledge) – znalosti o vlastním chování, vnitřním stavu, závazcích apod.
- Sociální znalosti (social knowledge) – znalosti o chování jiných agentů, o jejich schopnostech, zatížení, zkušenostech, závazcích, o jejich znalostech, záměrech a víře

Sociální znalosti umožňují agentům:

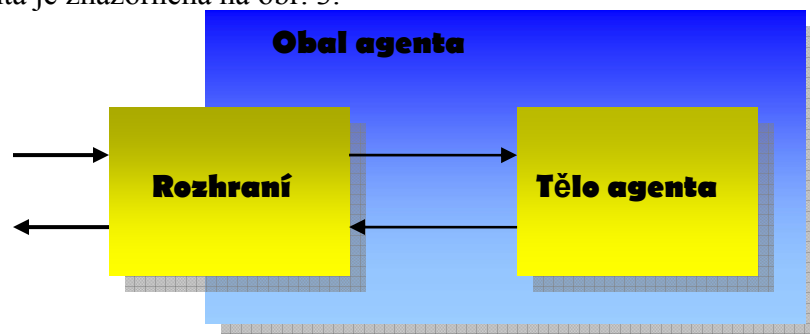
- Delegovat odpovědnost
- Dekomponovat úlohu na jednodušší úlohy
- Kontrahovat optimálně spolupracující agenty
- Formovat týmy a koalice
- Vyhledávat chybějící informace

2.3 Architektura agenta

Agent má obvykle následující strukturu:

- Obal - je zodpovědný za plánování a realizaci sociálních interakcí a tvoří jej:
 - Komunikační vrstva
 - Model sociálního chování (acquaintance model)
- Vlastní tělo - nemá informace o komunitě

Struktura agenta je znázorněna na obr. 3.

Obr. 3: Struktura agenta

Možnosti modelování sociálních znalostí:

- Centrální komunikační jednotka
- Všesměrové šíření zpráv (spojené např. s metodikou kontrahování agentů na bázi “contract-net-protocol”)
- Komunikace s využitím lokálně umístěných sociálních modelů (“acquaintance-model-based contract-bidding strategies”) – je cílená, opírá se o znalosti udržované průběžnou a nenáročnou komunikací v nekritických časových intervalech

2.4 Prostředí (okolí)

Prostředím nazýváme vše, s čím agent přichází do styku. Prostředí může být:

- Plně nebo částečně pozorovatelné
(plně pozorovatelné je prostředí tehdy, může-li agent sledovat jeho kompletní stav)
- Statické nebo dynamické
(statické prostředí se může měnit pouze s akcemi agenta)
- Deterministické nebo nedeterministické
(v deterministickém prostředí je jeho stav dán pouze předchozím stavem a vykonanou akcí)
- Diskrétní nebo spojitě
(diskrétní prostředí má konečnou nebo spočetnou množinu stavů – například binární řetězec údajů ze senzorů)

2.5 Nástroje pro návrh

Pro účely popisu mentálních stavů agenta jsou používány formální logiky (např. BDI logika).

Algoritmus podle Wooldridge:

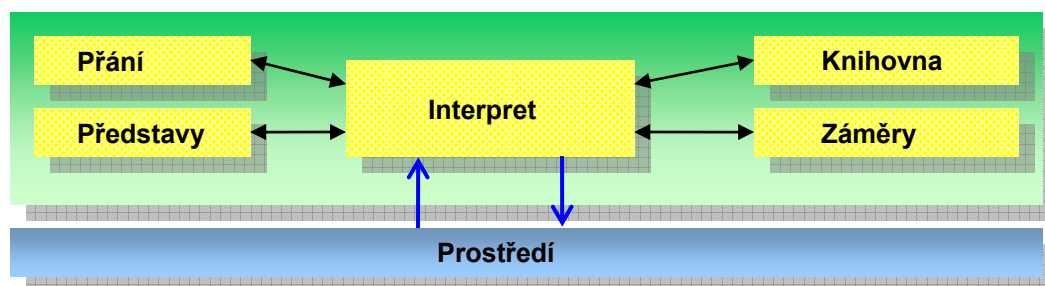
Plán je posloupnost akcí vedoucí k dosažení nějakého záměru. Záměr je vybrán podle agentova přání v závislosti na aktuálním stavu prostředí. Může docházet k přehodnocování plánu, filtraci záměrů, kontrole, zda plán odpovídá záměru, atd. ...

Základní algoritmus:

```
opakuj {  
    přijmi vjem z okolí  
    uprav vnitřní model prostředí  
    vyber záměr  
    sestav plán pro dosažení záměru  
    spusť plán  
}
```

Tento základní algoritmus je pouze ukázkou možného přístupu k realizaci agenta jako entity řízené nekonečným cyklem.

Jako nástroj pro návrh je používána PRS architektura. V ní je navíc zaveden pojem knihovna procesů (tj. aplikovatelných plánů). Parciální plány (procedurální znalosti) jsou pak posloupností akcí transformující systém z počátečního do cílového stavu. Každý takovýto plán má podmínku spuštění, tělo (posloupnost akcí) a konečný efekt, kdy celý proces rozhodování agenta je řízen interpretem (viz obr.4).

Obr. 4: Blokové schéma architektury PRS

3. Standardizace pojmů, algoritmů a protokolů

Na sjednocení výzkumného úsilí pracuje organizace FIPA (Foundation for Intelligent Physical Agent). Záběr jejích standardů je široký a vede od specifikace životního cyklu agenta, mobility agentů, komunikačních jazyků, přes ontologie, komunikační protokoly až po bezpečnost v multiagentních systémech. Výchozím prvkem všech specifikací je FIPA architektura agenta. Předpokladem je realizace agenta jako internetové služby. Abstraktní architektura však není šablonou pro vytváření konkrétních agentů. Zahrnuje sice principy společné pro většinu vytvořených agentních systémů, ale nezmiňuje například vůbec problematiku plánování a racionálního jednání. Na obr. 5 jsou zobrazeny základní bloky specifikace správy agenta (AMS, Agent Management Specification).

Obr. 5: Blokové schéma specifikace správy agenta

V rámci jedné platformy existuje jedna AMS a agent v ní musí být registrován. Agenti mohou využívat vlastnosti systému pro registraci služeb v adresáři služeb a umístění v adresáři agentů a komunikovat s jinými agenty prostřednictvím jazyka a transportu zpráv.

3.1 Sociální chování agentů v multiagentní komunitě

Každý agent se zapojuje do skupiny a respektuje určitá pravidla, sdílí prostředky, nabízí služby, přijímá závazky a koordinuje svou činnost v souladu s globálními cíli skupiny (kooperace agentů). Mechanismus vzájemného dorozumívání podporuje vznik komunikačních jazyků jako KMQ (Knowledge Query Manipulation Language) a ACL (Agent Communication Language).

3.2 Návrh metodologie tvorby agentních systémů

Při vytváření modelu se používá objektově orientovaný návrh agenta. Zde je agent chápán jako objekt rozšířený o schopnost vlastního řízení. Používají se jazyky UML (Unified Modelling Language) a AUML (Agent-based Unified Modelling Language). jednou z dalších možností je nástroj Gaia, kde je agent entitou s rolí v systému, zodpovědností a přidělenými zdroji.

3.3 Bezpečnost agentních systémů

Pro komerční využití je pak nezbytné řešení otázky bezpečnosti agentních systémů zejména vzhledem k jejich zpřístupnění široké veřejnosti (důležitost autentikace).

4. Sociální aspekty v multiagentních systémech

Multiagentní systémy (Multi-agent systems, MAS) jsou takové systémy, kde se v prostředí pohybuje více než jeden agent. Multiagentní problematika s sebou přináší nová témata jako například témata sociální. S tím souvisí třeba vytváření skupin na základě společných zájmů. Tudiž musí nutně docházet ke spolupráci agentů a je tedy zapotřebí vytvoření prostředků pro vzájemnou komunikaci.

4.1 Společné schopnosti agentů a jejich zájmy

Agenti musí mít společné:

- Vnímaní pojmů
- Pravidla vzájemné komunikace
- Jazyk

Agenti mohou navzájem ovlivňovat svoje chování, svou činnost mohou provádět v souladu s ostatními nebo pouze nenarušovat činnost ostatních a nebo dokonce působit proti ostatním. Dále lze agenty dělit na:

- Kooperativní – mají společné cíle
- Kompetitivní – mají protichůdné cíle
- Kolaborativní – navzájem spolupracující

Nejčastěji mají agenti partikulární zájmy a dochází pak k souladu nebo kolizím záměrů jednotlivých agentů.

4.2 Strategie agentů

Strategie agenta udává, která akce z báze akcí bude vykonána jako reakce na aktuální stav prostředí. Dominantní strategie je pro agenta nejlepší strategie nezávisle na zvolených strategiích ostatních agentů. Racionální agent pak volí vždy dominantní strategii.

Nashova rovnováha

Strategií skupiny je tzv. Nashova rovnováha pokud každá ze strategií je nejlepší individuální strategií příslušného agenta vzhledem ke strategiím zvoleným ostatními agenty.

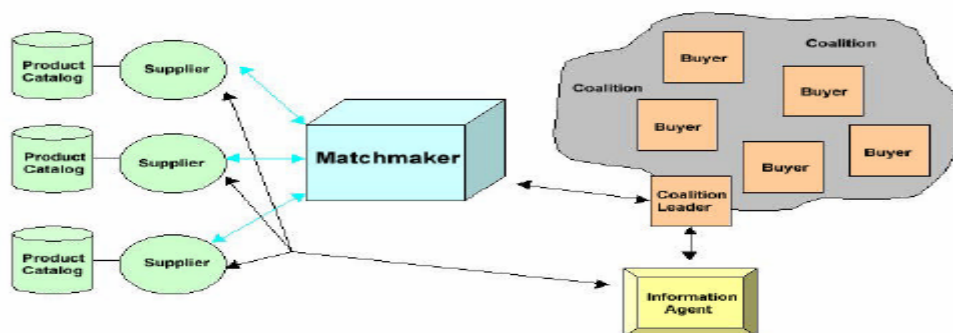
Obecně platí, že k volbě strategie vedoucí k optimálnímu zisku celé skupiny musí svá jednání agenti koordinovat a proto spolu musí komunikovat a mít i vůli v prospěch celé skupiny. Skupina agentů může mít společné mentální postoje vyjádřené vzorci a všichni musí o společném postoji vědět.

4.3 Dohody a koalice

Základem pro vytváření dohod a koalic (obr. 6) jsou společné mentální postoje. Skupinu agentů pak tvoří agenti, kteří přijmou závazky a obecná pravidla (normy) skupiny a těmi se řídí. Spolupracující agenti musí mít schopnost vzájemné komunikace. Ta umožňuje koordinaci individuálních jednání a hledání společných strategií pro dosažení cílů ve společném zájmu. Ve svých bázích znalostí musí mít uložena základní pravidla spolupráce a musí být schopni plánování své činnosti.

Racionální agent vstupuje do závazku spolupráce s jinými agenty pouze tehdy, pokud z této spolupráce očekává zisk. Dohodou dosáhnou agenti lepšího stavu prostředí, kterého by dosáhli samostatnou nekoordinovanou činností a nebo dosáhnou kompromisu při případném konfliktu zájmů. Spolupráce i kompromis se týká sdílení cílů, sdílení prostředků a poskytování informací. To vede k dohodám o spolupráci a k dohodám o kompromisu.

Coalition Formation for Volume Discounts

Obr. 6: Blokové schéma vytvořené koalice

4.4 Závazky

Agenti vyjadřují vůli spolupracovat prostřednictvím závazků. Závazkem je udržování mentálního postoje.

Typy závazků:

- Dosažení cíle – např. nalezení protipatření na riziko
- Status Quo – např. závazek informovat při zjištění rizika
- Obecně podmíněný

Ve většině případů jsou mezi agenty sjednávány závazky podmíněné. Výjimku tvoří normy skupiny.

Sociální skupinu agentů lze definovat i tak, že je dána normami a agenty, kteří tyto normy sdílí po celou dobu své existence v této skupině. Skupiny lze kategorizovat podle důvodů zájmů o spolupráci na:

- Skupiny se sdílením cílů
- Skupiny se sdílením prostředků
- Skupiny s poskytováním informací

5. Komunikace v multiagentních systémech

V multiagentních systémech tvoří okolí agenta i ostatní agenty, kteří jsou v tomto systému. Záměrem agenta tedy může být i změna vnitřního (mentálního) stavu jiného agenta. Existují dva způsoby ovlivnění:

- Nepřímé – agent mění stav okolí jiného agenta, aby tento při kontaktu s okolím změnil svůj postoj žadáním směrem
- Přímé – agent působí přímo a jediným možným způsobem je komunikace

5.1 Dialogy a zprávy

Důvodů ke komunikaci může být několik. Rozeznáváme šest základních typů dialogu:

- Dotazování – hledání informace tam, kde agent věří, že je.
- Hledání informace – společné pátrání agentů po informaci, kterou nemají
- Přesvědčování – snaha agenta o získání jiného agenta pro svůj záměr
- Vyjednávání – agenti vyjednávají o podmínkách sdílení sdílení prostředků nebo o poskytnutí služeb tak, aby všichni dosáhli maximálního zisku
- Porada – cílem je nalezení řešení problému, které je v zájmu všech. Agenti poskytují své znalosti a schopnosti a usnávají se na dalším postupu.
- Eristický dialog – je dialog s expresivní výměnou informace za účelem dosažení svých záměrů (hádky).

Vlastní komunikace je proces, během kterého si dva nebo více agentů vyměňují informace ve formě elementárních komunikačních zpráv – tzv. řečových aktů. Každá elementární zpráva má odesílatele, příjemce, obsah a informaci o typu, který určuje význam obsahu zprávy.

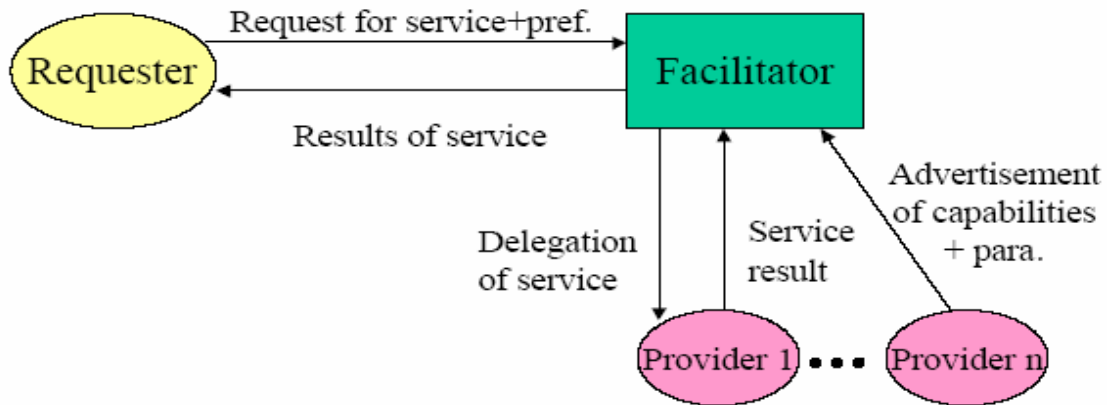
Typy elementárních zpráv jsou:

- Otázka
- Nabídka
- Zamítnutí
- Informování

Pokud chce agent komunikovat, musí mít schopnost nalézt partnera vhodného pro záměr. Řešení může vycházet z nástrojů pro distribuované systémy jako je vysílání (broadcasting) nebo nástěnky. Dalšími možnostmi jsou adresáře služeb nebo speciální agenty pro zprostředkování komunikace nebo pro vyhledávání služeb, tzv. mediátoři, brokeri nebo facilitátoři (viz obr.7). Posledním známým přístupem jsou sociální modely. Nejprve dojde k vysílání uvnitř skupiny a pak při neúspěchu vysílání ostatním skupinám.

Facilitator

Combines Agent Location and Transaction Phases

Obr. 7: Schéma funkce facilitátora

5.2 Komunikační jazyky

Každý jazyk je dán abecedou, syntaxí a sémantikou. Obvykle se opírají o teorii řečového aktu.

Sdílení informace probíhá na třech úrovních:

- syntaktická – problém je jednoduchý, syntaxi lze snadno definovat
- sémantická – tvorba znalostních ontologií
- pragmatická – s kým hovořit, kde ho nalézt, jak iniciovat komunikaci- není složité

V současné době je hlavním jazykem pro komunikaci agentů ACL (Agent Communication Language). Tento jazyk vychází z jazyka KQML (Knowledge Query Manipulation Language).

5.2.1 KQML

Jazyk KQML vyjadřuje jeden řečový akt, který se liší podle typu (dotaz, nabídka, otázka, souhlas, odmítnutí, ...). Každá zpráva se skládá z identifikátoru určujícího o jaký řečový akt se jedná a dále následují jednotlivé prvky zprávy – dvojice ve tvaru identifikátor (klíčové slovo) a obsah. Je to první pokus o formalizaci a standardizaci a je zaměřen na pragmatické a sémantické aspekty komunikace.

Základní principy:

- zavedení performativů jako základních komunikačních aktů
- zavedení facilitátorů, tj. "centrálních" agentů poskytujících určité komunikační služby

Každá zpráva sestává ze jména performativu a jeho parametrů. Vlastní obsah zprávy může být zapsán v libovolném jazyce a představuje obsah jednoho parametru

Typická zpráva:

```
(ask-one
:sender agent A
:receiver server_ceník
:language PROLOG
:ontology SCP_seznam
:content "cena(unipetrol,CENA).")
```

Obsahem performativu může být další performativ jako požadovaná forma odpovědi a může dokonce docházet k vícenásobnému vnořování.

Tři typy performativů:

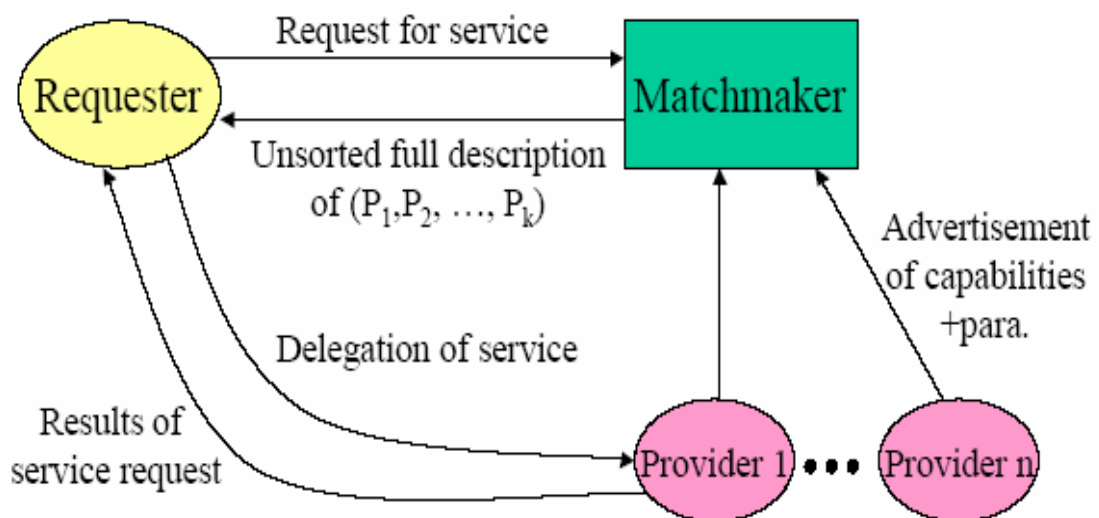
- Performativy pro vedení diskuse:
ask-if, ask-all, ask-one, tell, untell, deny, insert, uninsert, delete-one, delete-all, undelete, advertise, unadvertise, subscribe
- Performativy pro zasahování do diskuse:
error, sorry, standby, ready, next, rest, discard
- Performativy pro síťování a podporu facilitátora:
register, unregister, broadcast, forward, transport-address, broker-one, broker-all, recommend-one, recommend-all, recruit-one, recruit-all

Jazyk KQML předpokládá, že většina dohodovacích procedur mezi agenty probíhá nepřímo prostřednictvím facilitátora. Každý facilitátor zodpovídá za jednu doménu. Veškerá komunikace vně domény jde výlučně přes příslušné facilitátory. Velmi často se používá kombinace performativů advertise-subscribe

Nejčastěji se používají tři dohodovací mechanismy - odpovídající role agentů

- matchmaker (obr: 8)
- broker
- mediator

Matchmaker

Obr. 8: Schéma funkce matchmakera

5.2.2 ACL

Sdružení FIPA (Foundation for Physical Intelligent Agents) navrhlo svůj vlastní ACL. Ten vychází z principů KQML: opět se používá performativů a jejich syntaxe je téměř stejná jako v KQML. Obsah performativů je však jiný. FIPA jich stanovila pouze uzavřenou množinu (20) a nové performativy mohou vzniknout jen přípustnou kombinací těch základních.

Řečovými akty jsou tedy takové zprávy, jejichž typy odpovídají řečovým aktům tak, jak jsou obecně chápány. Proto pro každý z těchto aktů může existovat formální zápis vyjadřující jeho efekt na komunikačního partnera. Každý typ zprávy má určenu podmínku použití a dopad na mentální stav příjemce nazývaný racionální efekt (Racional Effect, RE). Racionálním efektem je tedy skutečnost, že agent věří v platnost formule.

Sémantika jazyka striktně formalizována pomocí výrazových prostředků modální logiky v rámci FIPA-SL. Agenti však nebývají vybaveni příslušnými vyvozovacími algoritmy. Sémantika závisí na informacích typu belief, které nebývají přístupné jiným agentům a často se mění. Ve FIPA-ACL nejsou k dispozici performativy pro síťování a administraci zpráv, FIPA tento problém přenechává implementátorům.

FIPA vydává standardy

- normativní - FIPA-AA (Abstract Architecture), FIPA-ACL, FIPA-SL, FIPA-KIF (Knowledge Interchange Format), FIPA-RDF (Resource Description Framework), FIPA-AMT (Agent Message Transport)
- informativní - Agent SW Integration, Personal Travel Assistance, Personal Assistant, Audio-visual Entertainment and Broadcasting, Network Management and Provisioning, AgentCities, úsilí v oblasti holonických výrobních systémů

Open-source implementace:

JADE, FIPA-OS, APRIL, ZEUS

Protokoly spolupráce agentů

FIPA-ACL podporuje standardní protokoly spolupráce agentů:

Contract Net Protocol, anglická dražba, holandská dražba

obálková metoda

aukce typu Vickrey

Agent Oriented Programming

- besides logic component AOP is based on **societal view** on computation. It suggest of programming agents in terms of mentalistic notions.
- AGENTO programming language allows you to represent agents **knowledge**, **capabilities**, **commitments** and **commitments rules**

```
committ
(
  (agent, request, do(time, action)), message condition
  (
    bel(now, Friend agent) and, mental condition
    can(self, action) and
    not(time, commitment(self, anyaction),
  self,
  do(time, action)
)
```

Obr. 9: Agentově orientované programování - ukázka

5.3 Metody navazování komunikace

Agent má k dispozici jazyk, dokáže formulovat zprávu a určit její význam.

Možné metody navazování komunikace:

- Vysílání
- Nástěnka
- Komunikace pomocí prostředníka
- Sociální model

5.3.1 Vysílání (broadcasting)

Požívá se v distribuovaných systémech a spočívá v rozesílání zprávy všem dostupným účastníkům. V multiagentním systému agent rozešle žádost o navázání komunikace všem agentům s nimiž má k dispozici komunikační kanál. Výhody a nevýhody tohoto přístupu jsou všeobecně známé. Vysílání zpráv zahrnuje informační kanály a zpracování zprávy příjemci zpomaluje činnost systému. Lze ale nalézt vhodného partnera vždy, když partner existuje.

5.3.2 Nástěnka

Nástěnka (Black Board) je pasivní sdílený prostředek, na kterém mohou agenti zveřejňovat různé informace a ze kterého pak tyto informace mohou jiní agenti číst. Pokud tedy má agent záměr vykonat nějaký požadavek, potom je součástí jeho strategie pozorovat nástěnku a reagovat na vložené požadavky. Nástěnka není v současné době často užívaným prostředkem pro navazování komunikace v multiagentních systémech.

5.3.3 Komunikace pomocí prostředníka

Pro prostředníka se používají anglické pojmy mediator, broker nebo facilitator. Z jejich významu vyplývá, že role takového agenta je zprostředkovávat komunikaci mezi vhodnými partnery. Obecně má agent - prostředník přání získávat informace o schopnostech, záměrech a přáních jednotlivých agentů v systému a pokud je některým z nich požádán, vyhledá mu dostupného partnera, který má požadované schopnosti nebo znalosti. Rolí prostředníka může být i moderování diskuse ve skupině, řízení hlasování a dražeb.

5.3.4 Sociální model

Sociální model spojuje dohromady dva výše uvedené přístupy tj. vysílání a komunikaci pomocí prostředníka. Princip činnosti spočívá v tom, že agent hledá spolupráci pouze uvnitř komunity a to ze všech dostupných agentů v rámci komunity nebo jistou skupinou agentů, která má normy pro přijímání závazků, poskytování služeb a prostředků a informací.

Princip hledání partnera se dá popsat:

- Vysíláním v rámci skupiny
- Přijetím závazku – role prostředníka
- Šířením požadavku v jiných sociálních skupinách

Agent nejprve hledá partnera uvnitř skupiny. Pokud takto partnera nenalezne, nabídne mu prostředník zprostředkování požadavku v jiné skupině. Pokud agent tuto nabídku akceptuje, prostředník přijme požadavek za svůj a vysílá jej v jiných skupinách, kterých je členem.

5.4 Interakční protokoly

Agent již zná komunikační jazyk a má prostředky pro navázání komunikace s vhodným partnerem. Zbývá tedy stanovení pravidel pro vedení dialogu. Interakční protokoly udávají pravidla komunikace mezi agenty. Tato pravidla musí vymezit jak má být komunikace vedena, kdy a za jakých podmínek mohou partneři v diskusi odpovídat, jakými typy zpráv, případně, kdy dialog končí a s jakými výsledky pro zúčastněné agenty.

Pravidla se liší podle druhu komunikace. Při vyjednávání o prostředcích nebo nabídce služeb bude komunikační protokol vycházet z principu dražeb. Pro rozhodování o koordinaci postupů je vhodné použít protokolů hlasování. Dalším typem komunikace je argumentace, kdy agenti podporují svoje argumenty proti argumentům jiného agenta.

Dále jsou uvedeny 4 typy interakčních protokolů:

- Kontraktní síť
- Dražba
- Hlasování
- Argumentace

5.4.1 Kontraktní síť

Tento protokol se týká debaty o vykonání služby a nazývá se protokol kontraktní sítě (Contract Net Protocol, CNP). Podobá se vysílání. Princip komunikace v kontraktní síti je takový, že požadavek na službu je vysílán iniciátorem a část agentů na tento požadavek zareaguje tím, že navrhne jeho vykonání za nějakou cenu. Iniciátor informuje agenty na jejichž požadavky přistoupil a navrhne jim cenu. Část agentů s navrženou cenou souhlasí, ostatní vykonání požadavku odmítnou. Po vykonání požadavku je iniciátor informován příslušnými agenty či jejich skupinami o výsledku (úspěchu, neúspěchu, o hodnotě výsledku).

5.4.2 Dražba

Dražba je interakční protokol pro sjednávání služeb nebo sdílení prostředků. Problém cen a platidel se modeluje obvykle tak, že každý agent má v okamžiku svého vzniku přidělenou počáteční sumu prostředků se kterou obvyklým způsobem hospodáří (za úplatu využívá nebo poskytuje služby a prostředky).

Specifikace protokolu dražeb vychází z principu dražeb, známých z reálného života:

- Anglická dražba
- Holandská dražba

V případě anglické dražby je zadána vyvolávací cena a účastníci dražby postupně tuto cenu zvyšují. To se opakuje tak dlouho, dokud nikdo nepodá návrh s vyšší než aktuální cenou. Protokol popisuje dražbu tak, že na začátku jsou agenti informováni o zahájení dražby a jsou žádáni o návrhy nových cen. Dražba pokračuje až do okamžiku, kdy již nikdo nezvyšuje nabídku. Pak dražba končí a účastníci jsou informováni o jejím výsledku.

V případě holandské dražby je na počátku stanovena nadnesená cena a ta se snižuje tak dlouho, dokud se nenajde zájemce nebo dokud cena nedosáhne úrovně, pod níž už dražitel nesmí jít (NoBid).

5.4.3 Hlasování

Hlasování řeší problém strategického rozhodování v rámci skupiny, ale není však standardem FIPA. Hlasování předpokládá, že existuje množina prvků a cílem skupiny je vybrat z ní jeden prvek. Hlasování je rozděleno do dvou etap:

- Shromažďování návrhů
- Hlasování o návrzích

Předpokládejme rozhodování o strategii skupiny. Výsledkem musí být přijetí množiny plánů pro jednotlivé agenty, jejichž vykonáním skupina dosáhne některých ze svých záměrů. V první etapě je vybrán jeden agent (elektor), který bude řídit volbu. Tento agent vyhlásí volbu, požádá o návrhy strategií a informuje o výsledku (vytvoření báze strategií). Po představení možných strategií informují jednotliví agenti elektora, které ze strategií dávají svůj hlas. Elektor následně informuje všechny členy skupiny o tom, která strategie byla vybrána. Uvedený postup neřeší problém rovnosti hlasů (elektor může vybrat jednu z vítězných strategií sám nebo náhodně).

5.4.4 Argumentace

Argumentace je dialog, kdy agenti diskutují o pravdivosti informace a tuto pravdivost podporují nebo vyvracejí argumenty. Je třeba nalézt argument a specifikovat podmínky, za kterých má být informace přijata nebo zamítnuta. Dialog probíhá tak dlouho, dokud jeden z aktérů nepřistoupí na argumenty druhého.

6. Správa sociálních znalostí a její modely

6.1 Správa znalostí

Kooperační báze - permanentní znalosti

Báze úloh:

- Problémová sekce - je permanentní
- Plánovací sekce - je spravována v průběhu přepínání

Báze stavů - je udržována buď formou:

- Periodických revizí – jedná se o pravidelnou výměnu informací v časových úsecích, kdy není komunikační infrastruktura příliš zatížena
- Performativů avdvertise-subscribe (asynchronní údržba)

6.2 Vylepšování znalostí

- Vylepšování znalostí na úrovni jednotlivých agentů – agent se sám učí, optimalizuje, reorganizuje svoji činnost, samostatně vyvozuje a mění i permanentní znalosti
- Vylepšování na meta-úrovni – realizuje se za pomoci nezávislého agenta - tzv. meta-agenta, jenž pozoruje aktivity celé komunity nebo její části a zobecňuje posbíraná data, která pak zobecňuje na získané poznatky

Vylepšování znalostí je jednou z forem “sociálního uvažování”.

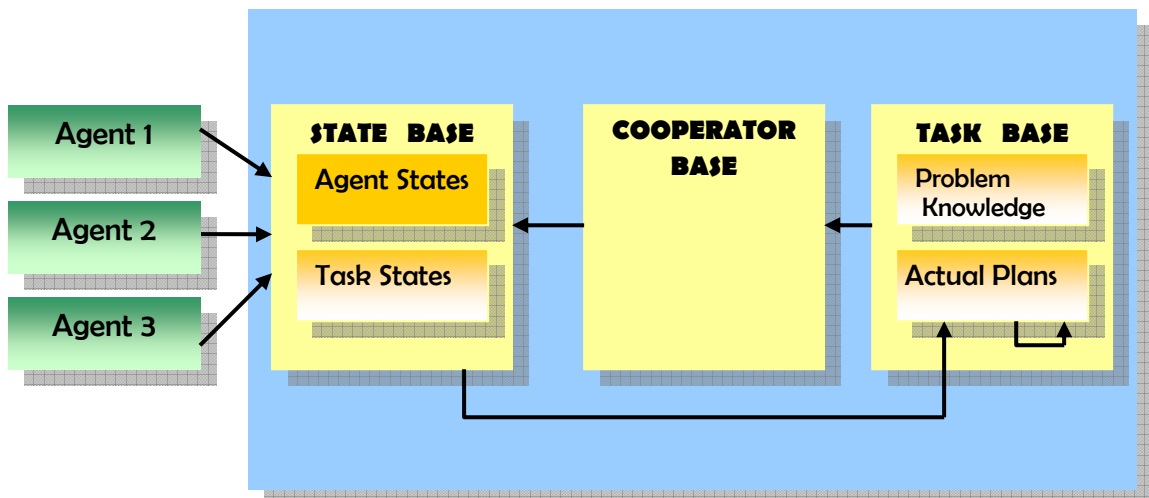
6.3 Modely

Používají se dva základní modely:

- twin-base model (Cao, Hartwigsen)
- tri-base model (viz obr.10)

Tri-base acquaintance model (3bA):

- kooperační báze-permanentní/semipermanentní znalosti (adresa, jazyk, schopnosti agentů)
- báze úloh - sestává ze sekce problémové (obecné znalosti pro dekompozice úloh) a ze sekce plánovací (konkrétní instance pravidel s ohledem na aktuální zatížení a schopnosti)
- báze stavů - obsahuje stále se měnící informace o spolupracujících agentech a o stavu řešení úloh

Obr. 10: Tri-bázový model

7. Plánování (Planning, Scheduling)

Jednou z instancí chování inteligentního agenta je vzájemný vztah mezi:

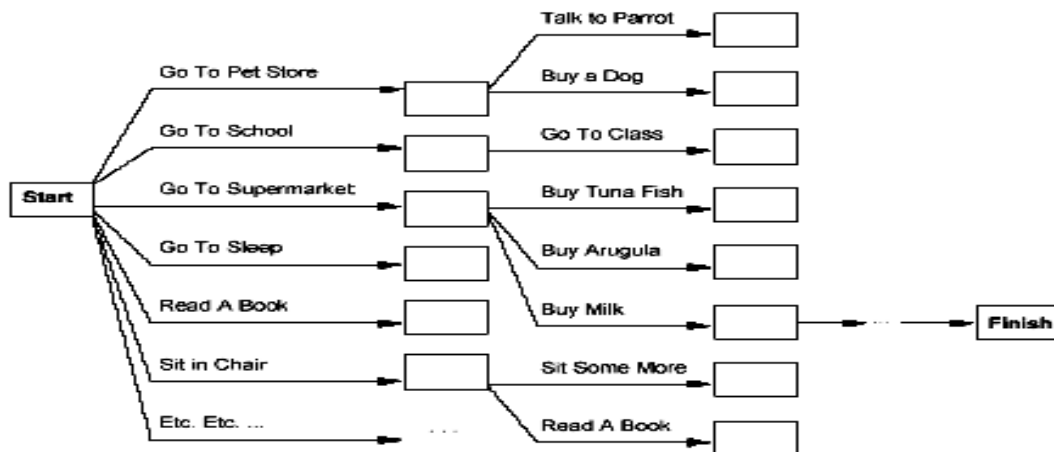

Obr. 11: Vzájemný vztah agent, prostředí, úloha

Plán není nic jiného než úvaha o hypotetickém vzájemném vztahu mezi agentem a prostředím při respektování dané úlohy. Motivací tohoto procesu je vytvoření možného sledu akcí, které pro dosažení záměru změní prostředí.

7.1 Planning versus Scheduling

Zatímco plánování (scheduling) přiřadí prostředky v čase jednotlivým procesům, plánování (planning) bere v úvahu možné interakce mezi komponentami. Na následujícím obrázku je uveden příklad plánování. Uzly zde reprezentují stavy, šipky akce, start a finish představují počáteční a koncový stav a cesta řešení určuje plán (viz obr. 12).

Obr. 12: Plánování

Vlastnosti plánu

Plán je správný tehdy, poskytuje-li řešení záměru a je-li celistvý a konzistentní.

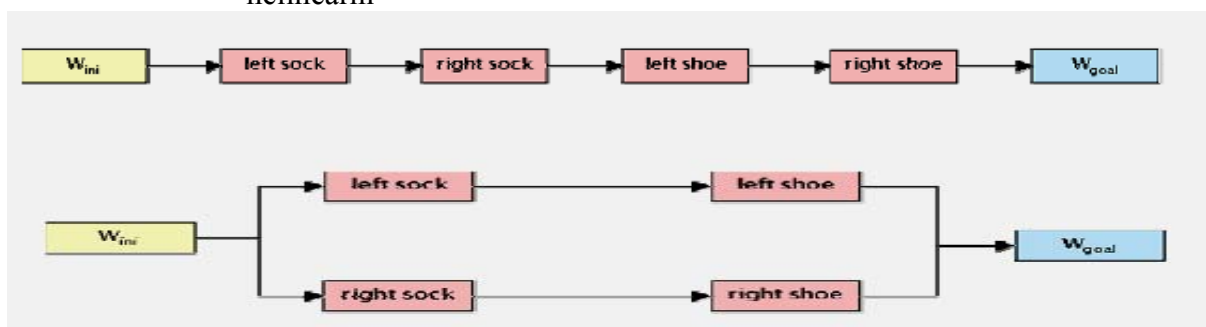
7.2 Reprezentace plánu

Výsledkem může být plán:

- částečný (parciální)
- úplný

Další dělení (viz obr. 13):

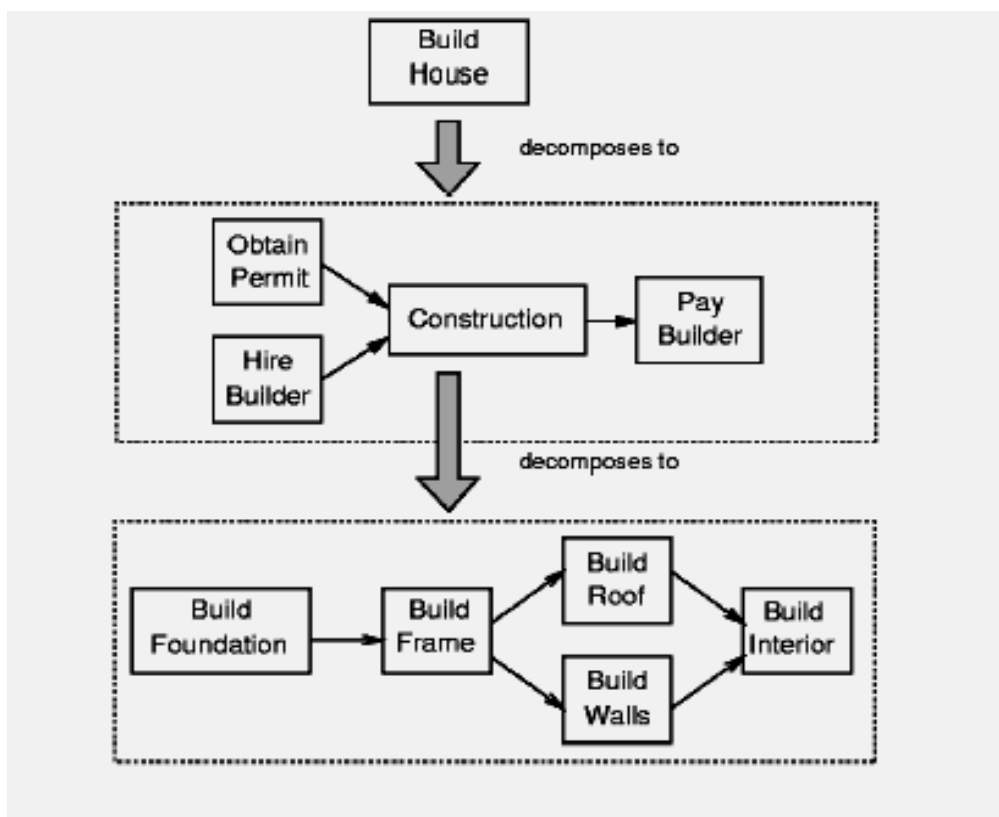
- lineární
- nelineární

Obr. 13: Příklad lineárního a nelineárního plánu

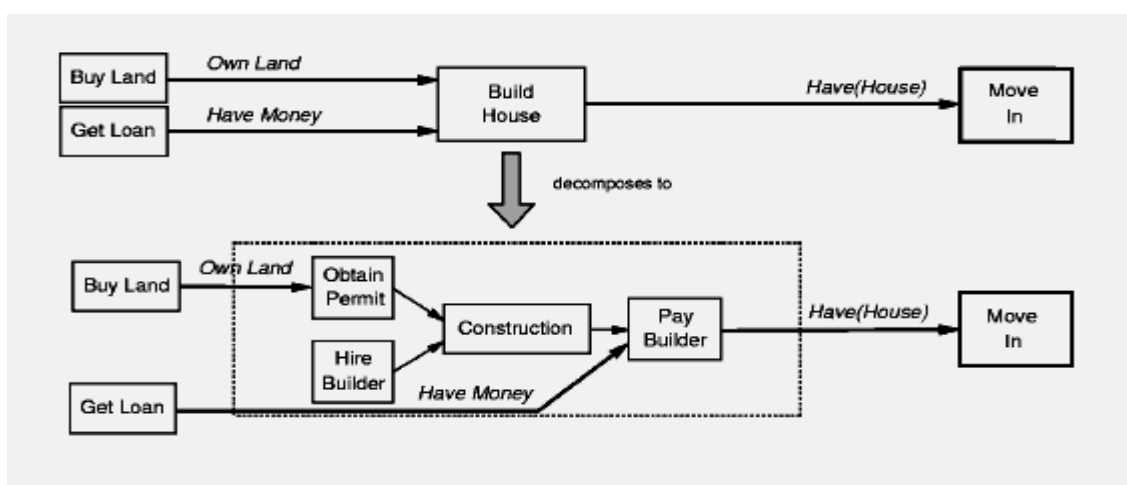
7.3 Hierarchické plánování

Příklad principu hierarchického plánování je uveden na obr 14.

Obr. 14: Příklad hierarchického plánování

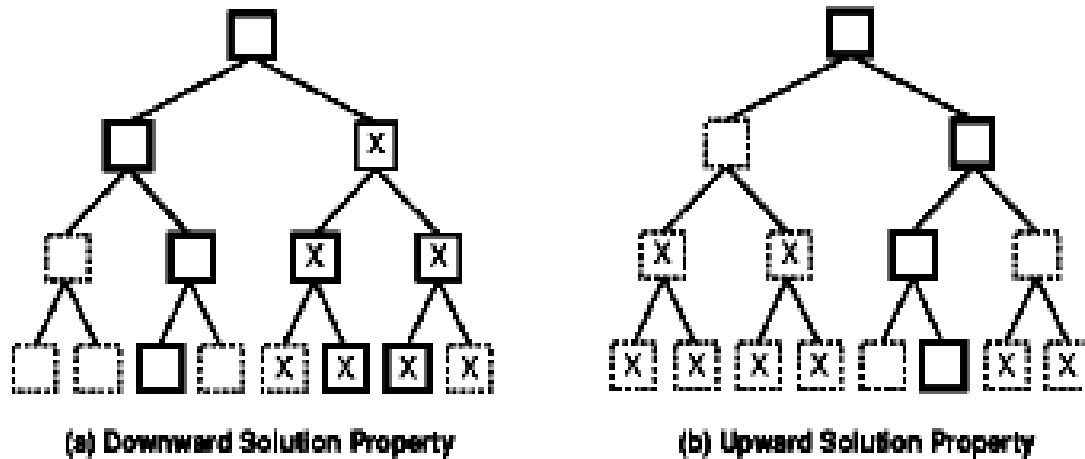
Užívá s principu dekompozice. Tento princip je znázorněn na Obr.15.

Obr. 15: Příklad dekompozice problému

K vytvořenému abstraktnímu plánu, který je úplný a konzistentní, ale obsahuje abstraktní operátory, lze nalézt tzv. primitivní plán (bez abstrakcí). Vytvoří se binární strom, ve kterém

pak hledáme řešení metodami shora dolů či zdola nahoru, které jsou realizovány algoritmy depth – first-search a length-first-search (viz obr. 16).

Obr. 16: Algoritmy (a) Depth-First-Search a (b) Length-First-Search

7.4 Podmínkové plánování

Pokud nemá agent úplnou a kompletní informaci o změně okolního prostředí, pak se používá podmínkové plánování (vyžaduje akce smyslů). Provádí se tzv. monitorování prostředí.

Plán je zapotřebí opravit – přeplánovat.

7.5 Přeplánování (Replanning)

- Po kontrole předpokladů a podmínek
- Jednoduché přeplánování – Backtracking
- Situační plánování – oprava plánu podle hraničních podmínek či redundantními kroky
- Vytvořením tzv. Triangular Table (v případech neočekávaných jevů či u velkých rozměrů oblastí)

7.6 Plánování v multiagentních systémech

Je vytvářen plán akcí skupiny (týmový) jako výsledek vyjednávání mezi agenty a vytváření dohod se společnými závazky.

Množina plánů je:

- správný (correct) – v případě, že všichni kooperující agenti jsou schopni provést úkol v daném čase a za danou cenu
- akceptovaný (accepted) – v případě, že všichni agenti dostanou za úkol závazné provedení úlohy v daném čase a s danou cenou

Plán je

- dosažitelný (achievable) – existuje-li množina správných plánů
- naplánovaný (planned) – existuje-li množina akceptovaných plánů

8. Modelování multiagentních systémů

8.1 Motivace

Vytváření modelů a simulace činnosti modelovaných systémů jsou základním přístupem k analýze těchto systémů. Sledovaný systém je prostřednictvím modelu zkoumán, jsou zjišťovány jeho reakce na vstupní podněty a prováděna analýza jeho chování. Simulační

modelování se využívá v mnoha technických, biologických, ekonomických, sociálních a jiných systémech.

Současné nástroje reflektují požadavky na modelování složitých systémů a směr vývoje je zaměřen na vytváření modelů paralelních a otevřených systémů.

8.2 Model MAS

Pokud se má vytvořit model MAS, je nutné vycházet z agenta jako prvku tohoto systému. Agent – prvek mění svůj vnitřní stav a vykonává akce podle vlastních rozhodnutí, která vždy směřují ke splnění některého z cílů. Modelování multiagentních systémů má proto hodně společného s modelováním otevřených a nedeterministických systémů. Pokud agent vykoná akci v nějakém stavu systému, nemusí být tento systém transformován tak, jak agent předpokládal. To se vztahuje k omezeným znalostem agenta, na jejichž základě se agent rozhoduje. Agent si vytváří vnitřní model prostředí, avšak tento model je pro něj otevřený, protože neobsahuje všechny prvky, které mají vliv na celkovou činnost multiagentního systému.

Další významnou vlastností MAS je, že agent může měnit svoji pozici v systému. Z toho plyne požadavek změny struktury v průběhu simulačního běhu.

8.3 Skupiny modelů MAS

Modely MAS lze rozdělit do 4. skupin:

- Fyzický model (model dostupnosti)
Relace představuje dostupnost (vzájemnou fyzickou) dvou prvků. Není definovaná sémantika těchto relací. Během simulace se mění struktura modelu a tím i vzájemná dostupnost prvků.
- Sémantický model
Relace umožňuje postihnout vliv prvku na chování jiného prvku. Jde o propojení sensorů a efektorů. Obecně platí, že dva prvky spolu mohou inter-reagovat, pokud jsou ve fyzickém kontaktu a existuje mezi nimi funkční vazba.
- Sociální model
Agenti jsou schopni vytvářet sociální skupiny se společnými normami. Agent může být součástí jedné nebo více sociálních skupin a nebo také žádné. Relace jsou dány vztahy mezi agentem a skupinou.
- Kulturní model
MAS je definován jako množina agentů s rozdílnými rolami, pravomocemi a cíli a jejich vztahem vzhledem k těmto rolím. Příkladem je modelování hierarchické struktury rozhodování nebo autoritativní vliv některých agentů vůči jiným.

Sociální a kulturní modely existují jen v mentálních stavech agentů. Tyto modely si vytváří agenti samostatně během své činnosti v MAS a jakékoliv nastavení vazeb (sociálních a kulturních) při vytváření modelu nebo během simulace by bylo nepřípustným zásahem do agentovy autonomie.

9. Nástroje pro implementaci

9.1 Implementační nástroje založené na agentních principech

Posledním krokem k realizaci BDI agentních systémů jsou implementační nástroje, které mají zabudované principy tvorby báze znalostí, záměrů, přání a plánování. Všechny uvedené nástroje jsou vytvořeny na základě jazyka Java, což jim umožňuje využívat prostředky pro síťovou komunikaci i objektový přístup.

9.1.1 JAM

Jazyk JAM nepatří mezi příliš známé agentní implementační nástroje. Má tři části – znalosti, cíle a plán. Znalosti jsou zapsány ve formě faktů (jako u jazyku PROLOG) a cílem je stav, kterého se snaží agent dosáhnout. Během vykonávání plánu může být vyvolán podplán. Definice procedur obsahují povinně cíl, jméno, tělo a nepovinně podmínku spuštění, kontext, efekt po vykonání plánu, efekt při selhání a prioritu. Tělo plánu je tvořeno jednak JAM akcemi (vkládáním, rušením, změnami faktů, podmínky testování stavu prostředí, iteracemi, větvením ...).

Dále v něm lze definovat primitivní akce jako metody a tím využívat komfortu jazyku Java. Od logického programování se "agentní" programování v jazyku JAM liší tím, že v případě neúspěchu plánu zůstává prostředí transformované a nový cíl je vybrán a plán k jeho splnění je sestaven vzhledem k tomuto novému stavu prostředí.

9.1.2 JADE

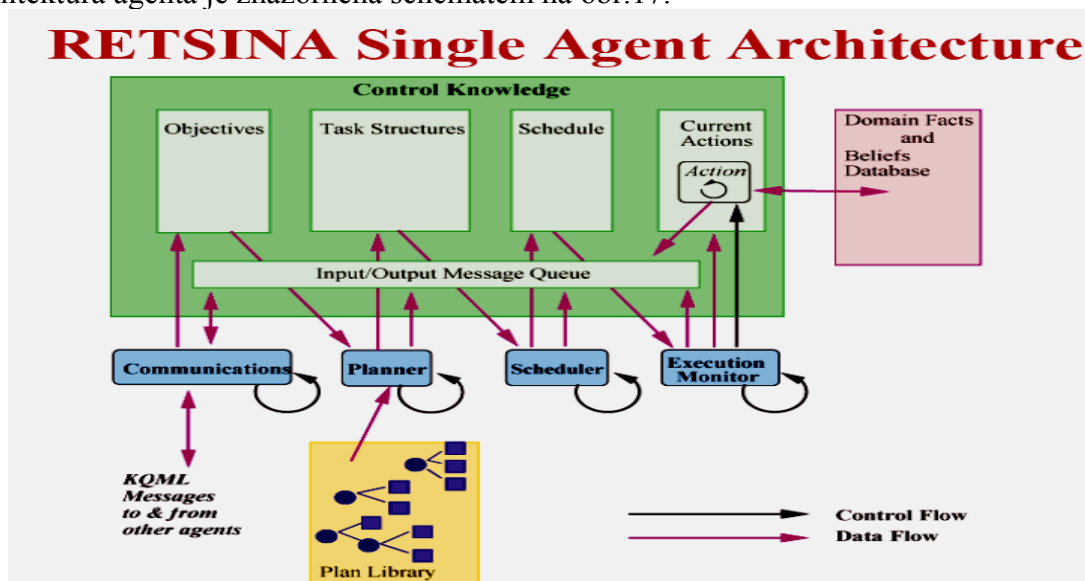
JADE je dalším nástrojem pro tvorbu racionálních agentů. Není to přímo jazyk, ale knihovna tříd pro jazyk Java. Obsahuje prostředky pro implementaci nástrojů a zahrnuje balíky tříd pro vytváření agentních platforem, pro komunikaci v ACL jazyku, pro definici agentova životního cyklu, pro adresáře služeb, atd. JADE je vhodným nástrojem pro implementaci softwarových mobilních agentů a velice populárním prostředkem pro jejich realizaci.

9.1.3 ZEUS

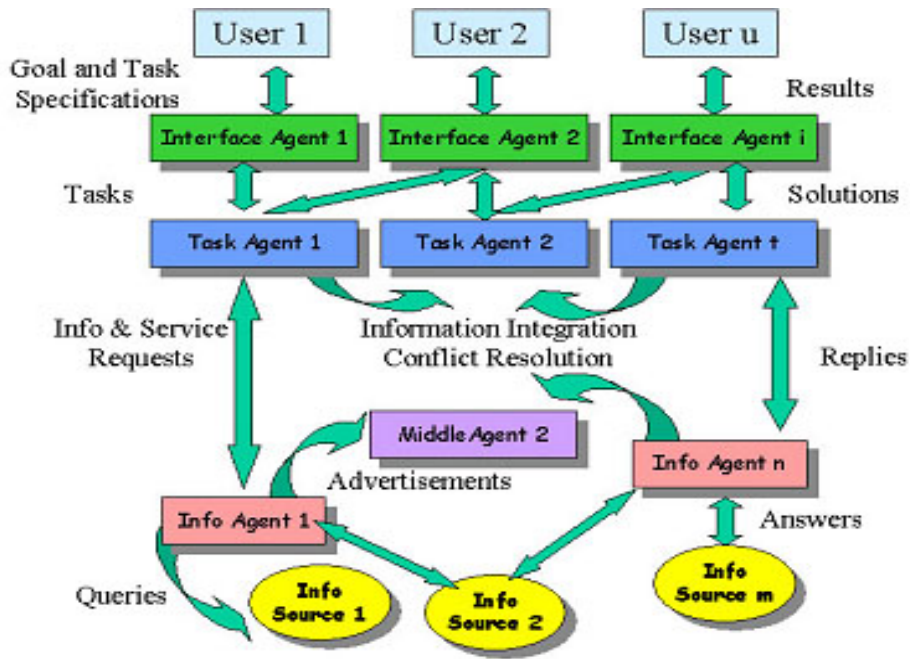
ZEUS je nástroj pro vytváření multiagentních systémů. Zahrnuje možnosti reprezentace znalostí plánování, komunikace a sociálních vazeb. Jeho silnou stránkou je vizualizace návrhu. MAS je vytvářen hierarchicky ve třech vrstvách – definiční, sociální a organizační. Na definiční úrovni se definují agenti, jejich znalosti, cíle, prostředky a schopnosti. V sociální vrstvě se určuje postavení agentů, které zahrnuje znalosti i o jiných agentech v této skupině a informace o jejich dostupnosti. Organizační vrstva určuje způsob komunikace a vyjednávání, strategie rozdělování úloh, apod.

9.2 RETSINA

RETSINA (Reusable Environment for Task-Structured Intelligent Networked Agents) je otevřený multiagentní systém (viz obr.17), který podporuje skupiny heterogenních agentů. Je založen na předpokladu, že agenti v systému mohou vytvářet skupiny, které vstupují do peer -to-peer interakcí. Koordinace struktur ve skupině agentů může vycházet ze vztahů mezi agenty spíše než jako výsledek vynuceného nátlaku samotné infrastruktury. V souladu s tímto předpokladem RETSINA nevytváří centralizované řízení bez MAS, ale raději implementuje distribuované služby infrastruktury, které usnadní interakce mezi agenty. Architektura agenta je znázorněna schématem na obr.17.

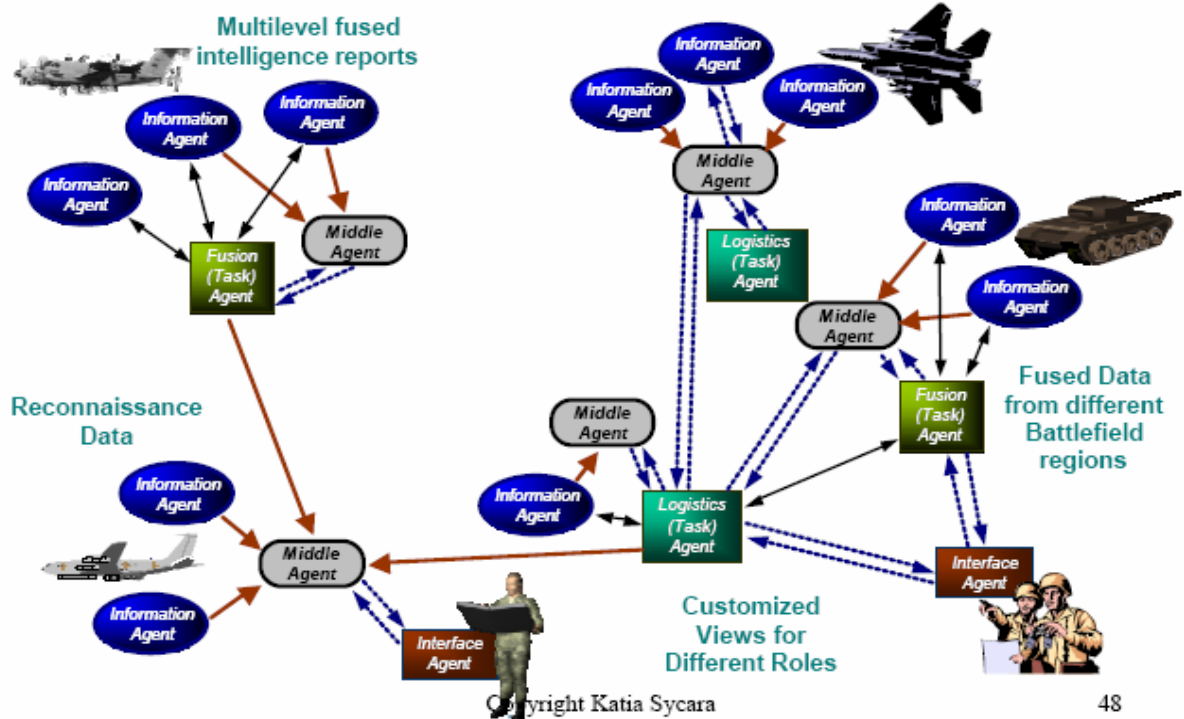

Obr 17. RETSINA architektura agenta

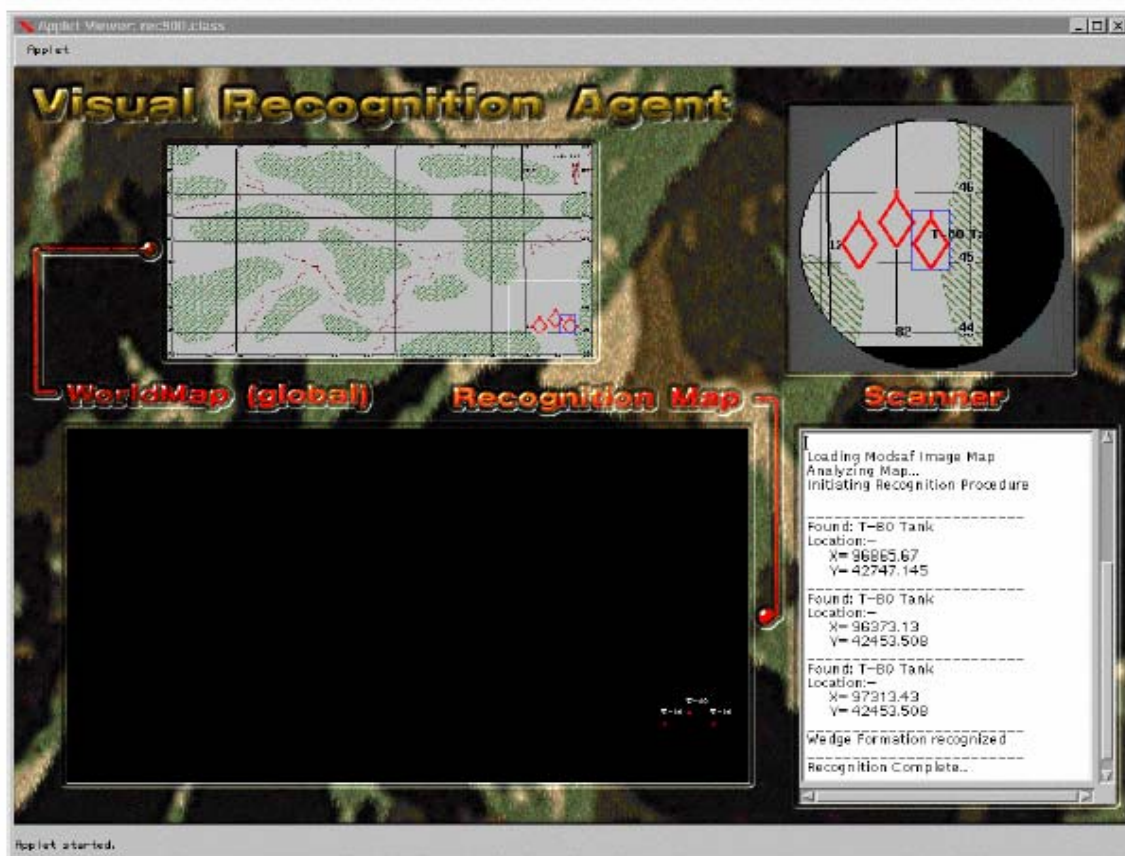

Obr. 18: Grafická reprezentace RETSINA MAS

Distributed Agents Supporting Different Functions

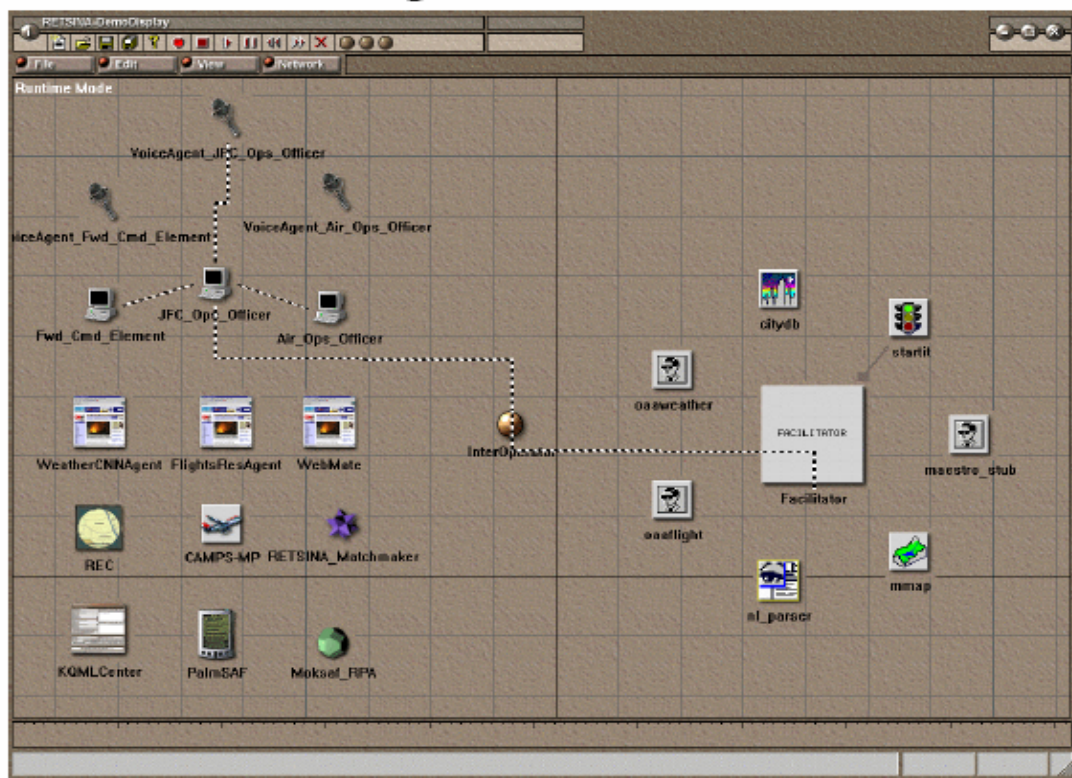

Obr. 19: Příklad různých funkcí podpory distribuovaných agentů

Obr. 20: Příklad využití agenta pro vizualizace rozpoznávání

RETSINA Agent Visualization Tool

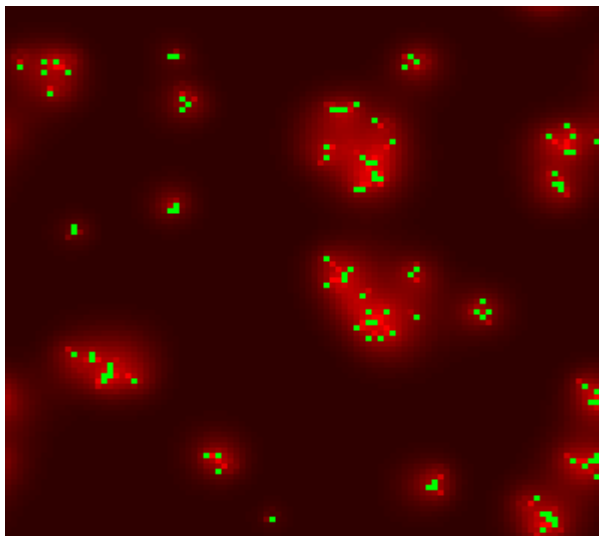
Obr. 21: Ukázka nástroje pro vizualizaci

9.3 Swarm

Pro simulaci multiagentního systému byl vytvořen software pracovníky Institutu v Santa Fe (Santa Fe Institute) s názvem *Swarm* – pojem „intelligence davu“ (Swarm Intelligence). Je to nástroj pro výzkumné pracovníky použitelný v různých oborech. Základní architekturou je simulace kolekce navzájem působících interaktivních agentů. Tímto experimentálním softwarem lze implementovat rozsáhlou oblast modelů založených na agentech.

9.3.1 Příklad Heatbugs (heat=teplo, bug=hmyz, nepřeložitelné)

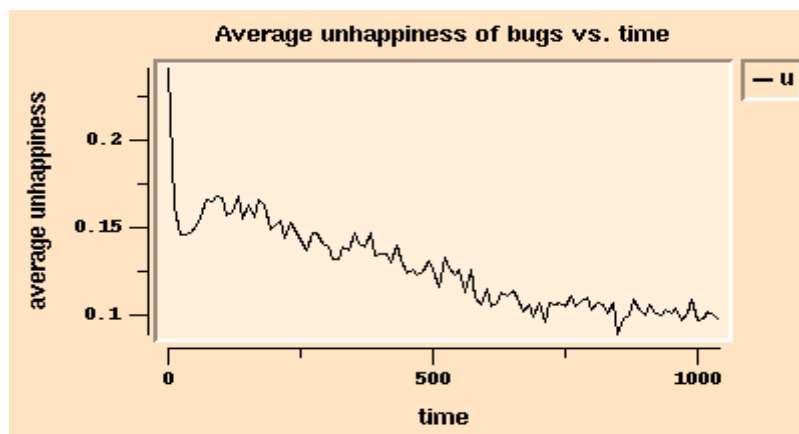
Heatbugs je jeden ilustračních příkladů, jak agenti reagující pouze na lokální informaci se chovají globálně. Je to jednoduchá hračka, ale pěkná ukázka.

Obr. 22: Svět heatbugu

Každý agent v tomto modelu je heatbug (bug = hmyz, amer. lightning bug=světluška). Svět má prostorové vlastnosti a teplo, které se šíří a mizí s časem. Na tomto obrázku (obr.22) reprezentují zelené skvrny heatbugy, jasně červené pak teplejší místa ve světě.

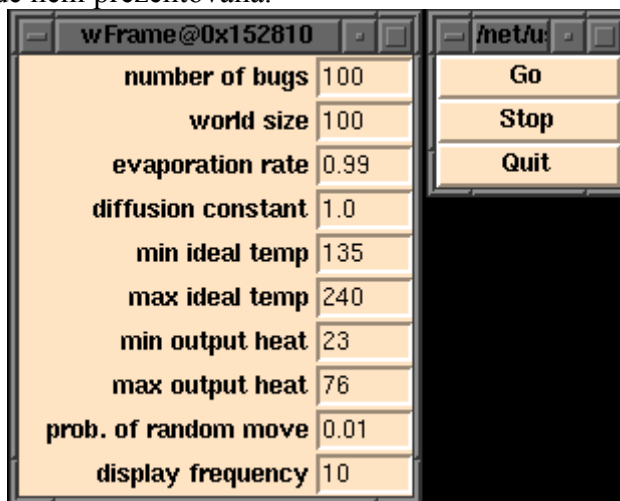
Každý heatbug produkuje malé množství tepla a ke své existenci potřebuje též určitou ideální teplotu. Systém sám je jednoduchý v čase krokovaný model. V každém časovém kroku se heatbug snaží přiblížit k sousedovi, aby byl šťastnější a vyprodukoval trochu tepla. Heatbug sám o sobě nemůže udržet dostatek tepla, takže po čase má tendenci se kvůli udržení teploty a “šťěstí” sdružovat.

Obr.23: Data získaná ze systému

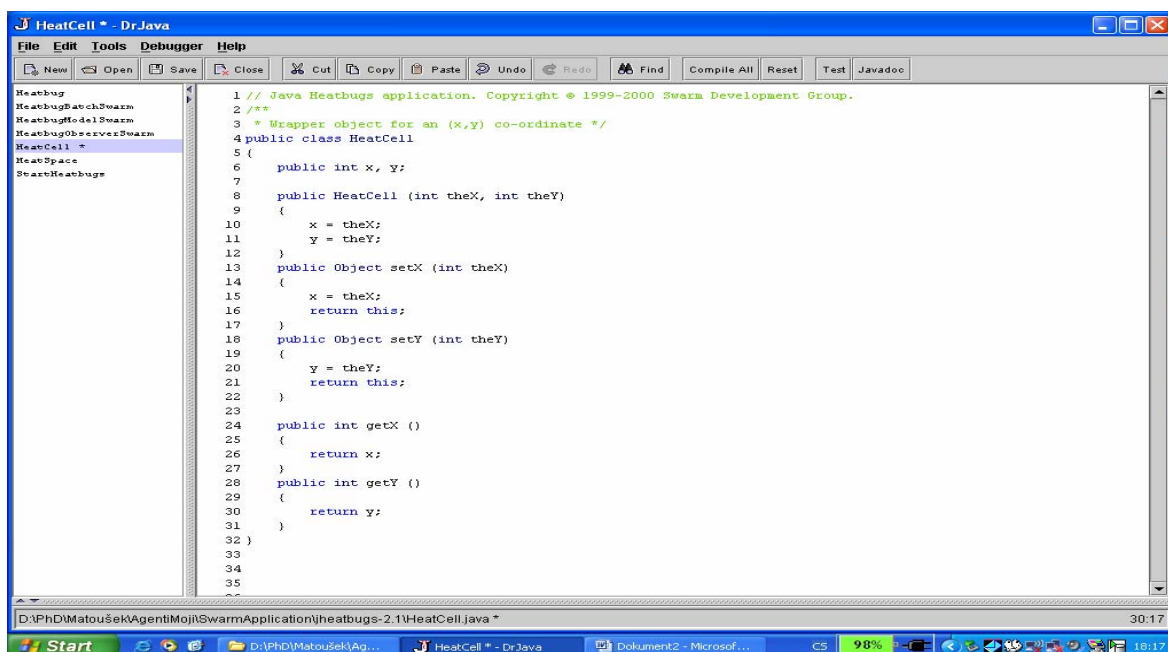
O tomto systému lze uvažovat jako o optimalizační úloze. Každý heatbug se snaží minimalizovat svoje „neštěstí“. Graf (obr. 23) ukazuje, jak „dobře“ (v čase) je průměr neštěstí všech bugů optimalizován. V tomto systému, přestože každý bug jedná samostatně, dochází v průměru ke zmenšování „neštěstí“.

Tento graf reprezentuje jenom malou část souboru dat - graf s jednoduchými časovými řadami. Swarm systém podporuje paletu generických metod pro získání dat z komponent systému jejich spojením prostřednictvím statistických filtrů. Rovněž podporuje zobrazení generickými vizualizačními objekty a úschovu do souborů. Velká část této podpory je stále ještě ve vývoji a tak zde není prezentována.

Obr. 24: Řízení systému

Část důvodů k vytváření simulací je, že chceme poopravit několik parametrů a sledovat, k jakým změnám dochází. Obrázek uvedený výše (obr.24) je snímek některých řídicích charakteristik: formulář pro uživatelský vstup parametrů a řídicí panel zahájení a zastavení simulace. Modely Swarm mohou být také konfigurovány a řízeny skriptů jazyku Lisp.

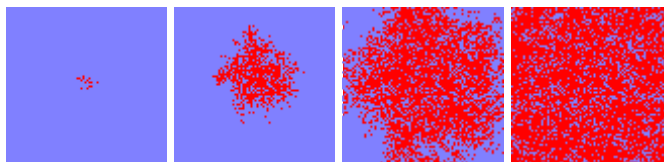

Obr.25: Kód obalu objektu pro heatbug

9.3.2 Příklad - Mousetrap (past na myši)

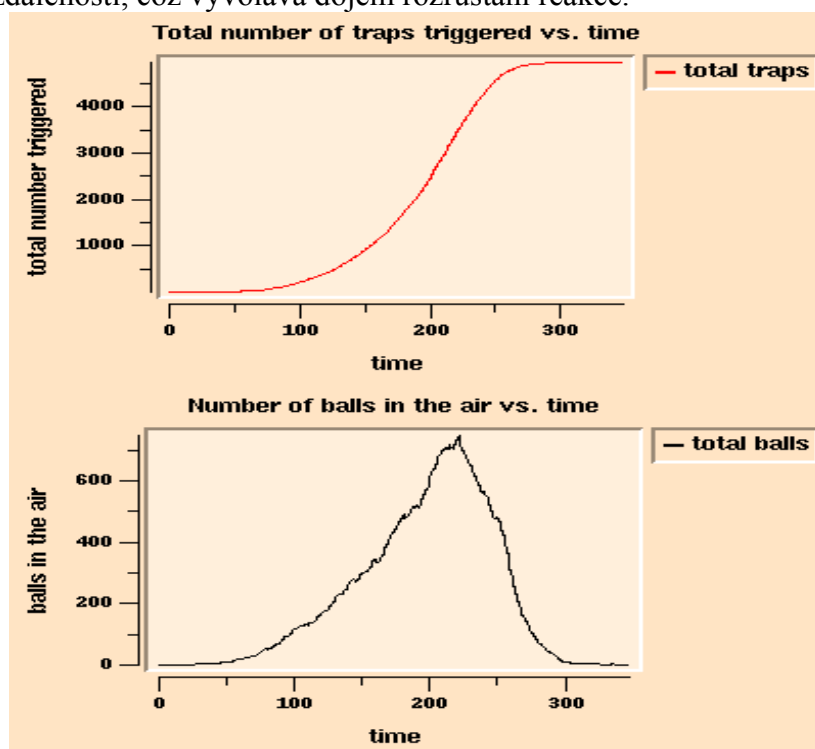
Úloha je starou školní ukázkou jaderného štěpení. Na podlaze jsou rozloženy v pravidelné mřížce pasti na myši a každá past je zatížena dvěma pimpongovými míčky. Jeden míček spustíme na střed a sledujeme, co se bude dít.

Tato úloha je implementována jako příklad jednoduché diskretní událostní simulace. Časové krokování každé pasti může být neuvěřitelně neefektivní, pokud většina pastí po většinu času „nic nedělá“. Místo toho se simuluje každý pimpongový míček jako událost v časovém plánu. Tato metoda je mnohem účinnější: pouze se spočte, kdy je něco vykonáno. Síla Swarmu je v tom, že podporuje diskretní události a časově krokované modely.

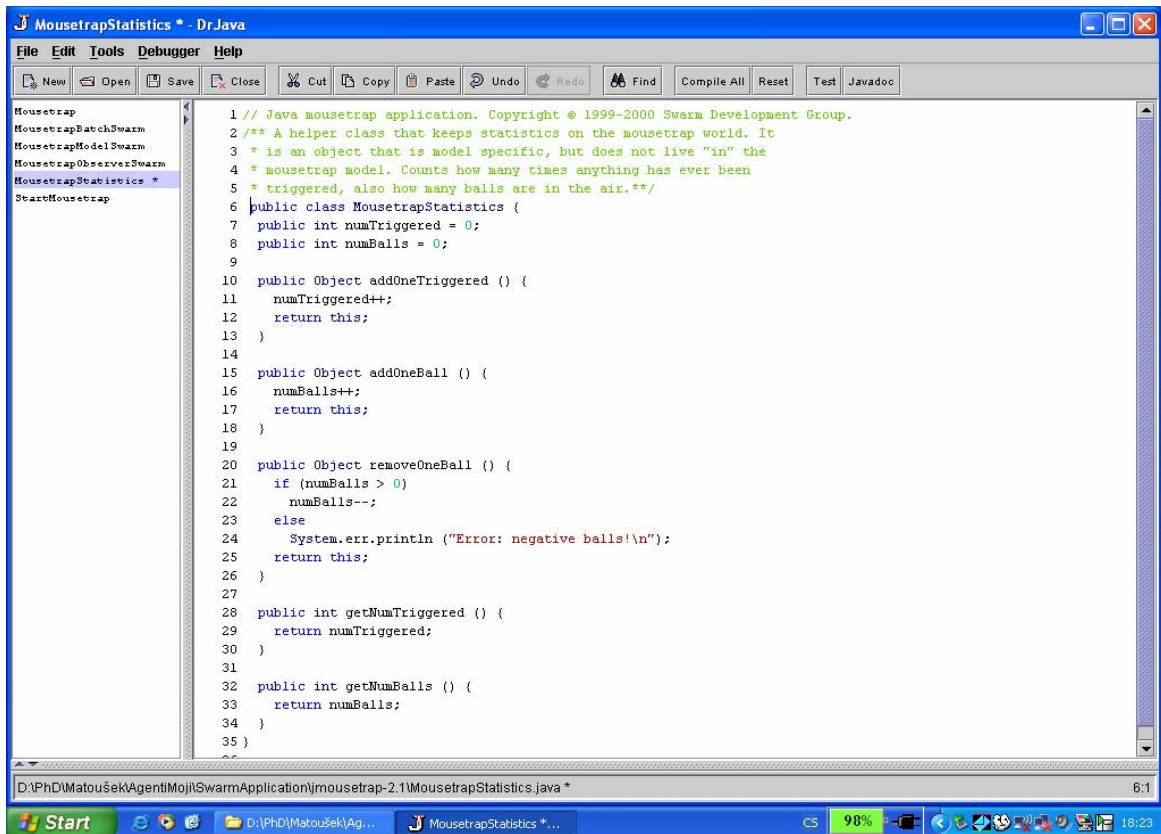
Obr. 26: Světová evoluce v čase.

Na Obr. 27 jsou snímky světa v čase (od počátku do konce reakce). Když past sklapne, barva pasti se změní z modré na červenou. V okamžiku sklapnutí pasti se plánují dvě události sklapnutí pro dvě náhodné blízké pasti někdy v blízké budoucnosti. Míčky letí pouze do omezené vzdálenosti, což vyvolává dojem rozrůstání reakce.

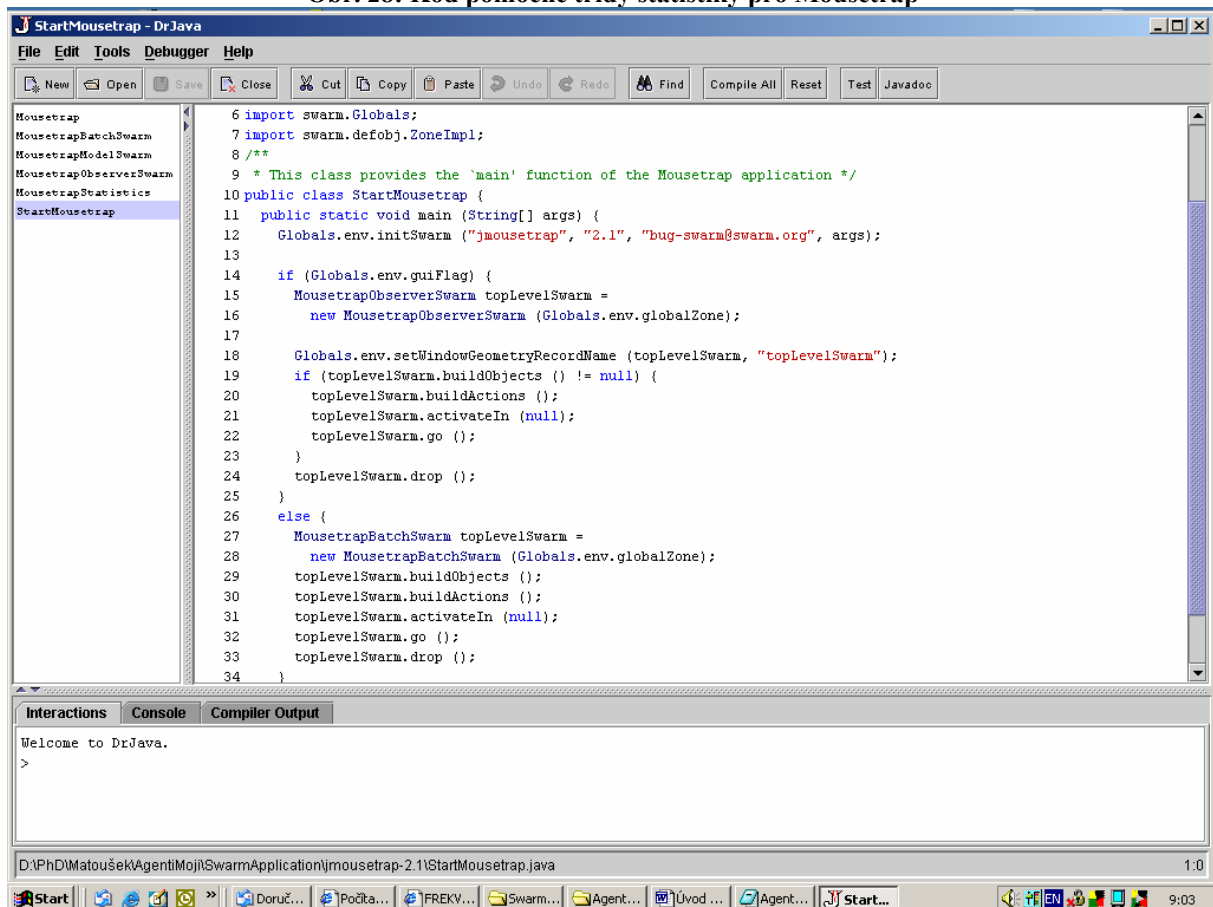

Obr. 27: data modelu

Tyto dva grafy (obr. 27) ukazují detail reakce. Horní graf, který zobrazuje počet pastí sklapnutých v čase, ukazuje klasický výsledek: reakce se na počátku rapidně rozrůstá, ale klesá a zastaví se, když dochází palivo (rozložené pasti). Spodní graf zachycuje počet událostí neukončených v časovém rozvrhu, což koresponduje s počtem pimpongových míčků právě letících vzduchem.

Obr. 28: Kód pomocné třídy statistiky pro MouseTrap

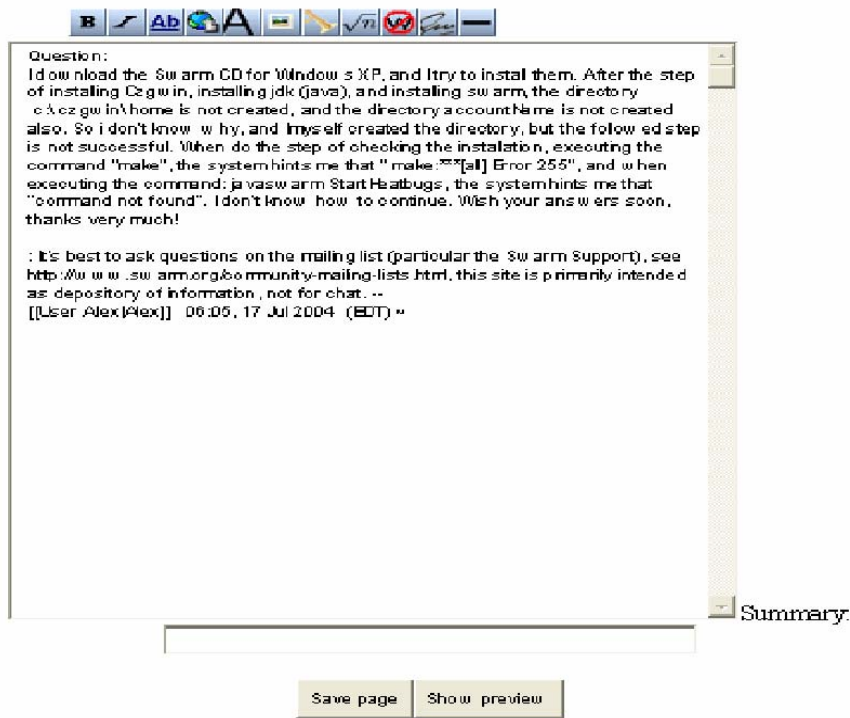

Obr. 29: Třída s metodou main pro úlohu MouseTrap

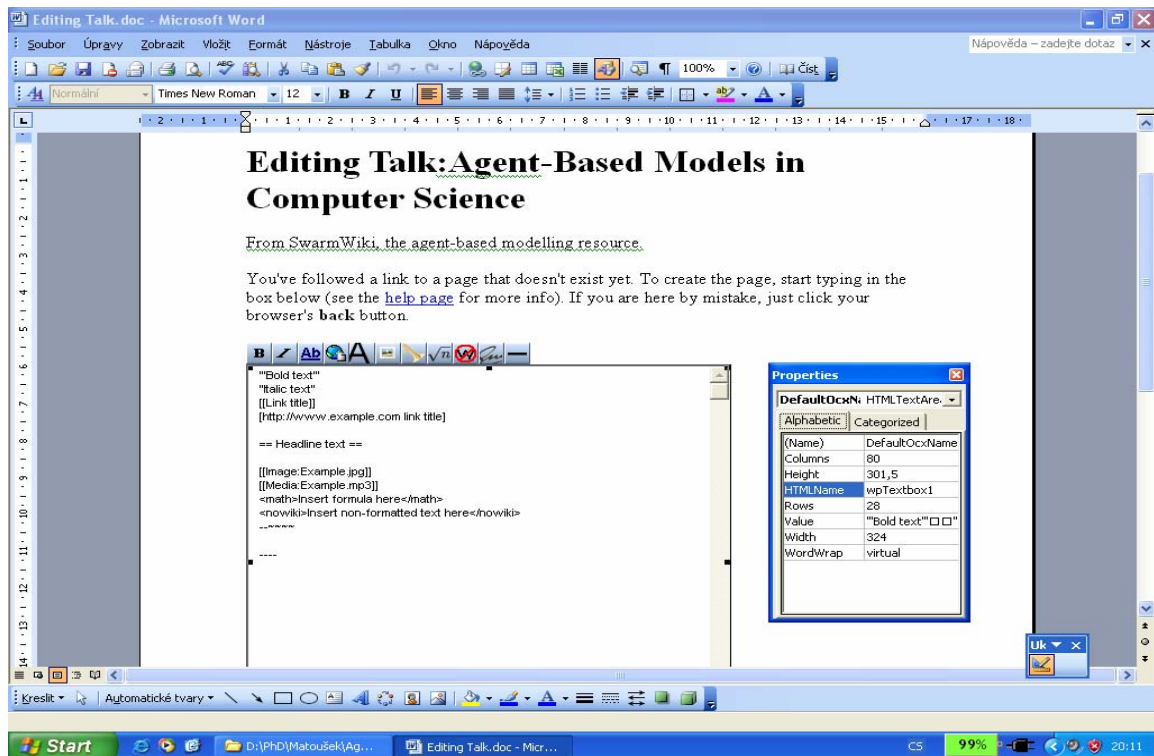
9.3.2 Příklad - Editing Talk: Agentově orientované modely v počítačových vědách

SwarmWiki – příklad agentově orientovaného modelování zdrojových programů.

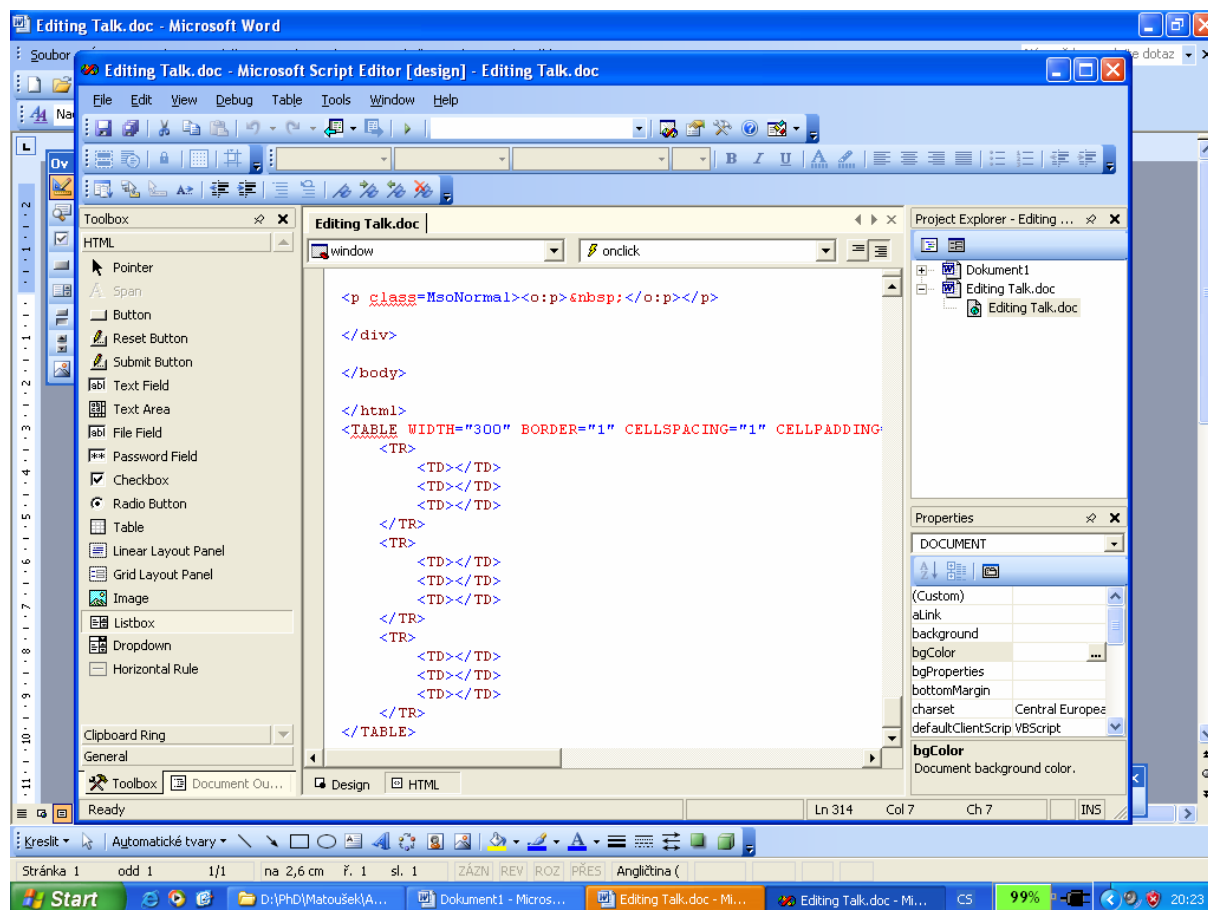
Následující odkaz je na stránku, která zatím neexistuje. K vytvoření stránky je třeba provést zápis do následujícího boxu (obr. 30) - viz více informací na: [help page](#).

Obr. 30: Editační box

Obr. 31: AOP – editační box a menu Vlastnosti

Obr. 32: Editing Talk s Microsoft Skript Editorem

9.4 Některé další nástroje

Dalším prostředkem je například *Stella* – program pro dynamické systémy, který dovoluje vytváření modelů se statickou strukturou. Tento nástroj dovoluje modelování vztahů mezi agenty, ale je nevyhovující pro tvorbu a implementaci modelů s dynamickými vztahy.

Squeak a ostatní dialekty Smalltalku jsou vhodné pro rychlé vytvoření prototypu a pohotové implementaci vzájemných vztahů.

Další informace:

Prof. Ing. Václav Matoušek, CSc.:

Předmět: UIR

Přednáška: Inteligentní počítačové prostředky - Inteligentní agenti

[http:// www.kiv.zcu.cz/~Matousek/uir](http://www.kiv.zcu.cz/~Matousek/uir)

10. Zdroje

- [1] *Zbořil F.*: Plánování a komunikace v multiagentních systémech, Disertační práce, FIT VUT Brno, 2004
- [2] *Mařík V.*: MAS-řešení složitých a rozsáhlých úloh, přednášky Umělá inteligence, FEL ČVUT, Praha, 2002
- [3] *Pěchouček M.*: Planning in Multi-Agent Systems, Agent Technology Group, Gerstner Laboratory, FEL ČVUT, Praha, 2004
- [4] *RETSINA* - The Robotics InstituteCarnegie-Mellon University: <http://www.cs.cmu.edu/~softagents>
- [5] *Sycara K.*: Multiagent Infrastructure for Agent Interoperability in Open Computational Environments , School of Computer Science, Carnegie Melon University, Pittsburgh, 2004
- [6] *Swarm* - *www stránky*: <http://www.swarm.org/>
- [7] *Urbánek Š.*: Modelling and Simulation of Trust Evolution in Complex System, Master Thesis, STU Bratislava, 2004
- [8] *Hodík J.*: Multi-agentní systém jako model tržního hospodářství, Diplomová práce, ČVUT Praha, 2001